

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
ТА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

ПАСПОРТ
об'єкта культурної спадщини

Курган I «Стогніївська могила»
(найменування об'єкта)

Вид	Тип	Категорія пам'ятки
Археологічний	Споруда	Місцевого значення

1. Дата утворення об'єкта:

IV-II тис. до н.е., епоха енеоліту – доба бронзового віку

2. Місцезнаходження об'єкта:

Комсомольська міська рада, Полтавська область, за 4,13 км на схід (азимут 94°) від окраїни м. Комсомольська (цеху виробництва окатишів ВАТ «Полтавський ГЗК»), за 2,92 км на північний схід (азимут 43°) від північно-східної окраїни с. Келеберда, за 3,30 км на захід (азимут 265°) від придорожньої частини с. Салівка, за 8,17 км на схід-південний схід (азимут 106°) від приміщення виконкому Комсомольської міської ради, безпосередньо обабіч (північніше) автотраси м. Комсомольськ – с. Салівка – с. Озера, в ур. Шведівка (Стогніївка), між шосе та гідрозахисним каналом шламонакопичувачів.

Географічні координати умовного центру насипу:

№ точки	Координати умовного центру насипу, градуси, мінути, секунди (datum WGS 84)	
	N	O
1	48°59'16.62"	33°44'26.76"

Під'їзд з м. Полтави: автотрасою Р-17 Суми – Полтава – Олександрія, далі — через м. Комсомольськ, потім — бетонованим автошляхом у напрямку до с. Салівка Кременчуцького району.

3. Охоронний № пам'ятки:

4672 – Пл

4. Дати і № документів, відповідно до яких об'єкт узятий на державний облік та визначено категорію пам'ятки:

Рішенням виконкому Полтавської обласної ради за № 165 від 23.04.1984 р. «Про затвердження переліку пам'яток історії та культури, додатково виявлених і споруджених на території області і взятих на державний облік і охорону» об'єкт взятий на державний облік як пам'ятка археології місцевого значення. Наказ Міністерства культури України № 228 від 27.03.2013, додаток 3, п. 9.

5. Наявність охоронних дошок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок:

Охоронна дошка старого зразка — викрадена, нова — не встановлена.

6. Власник:

Земельна ділянка, зайнята пам'яткою, перебуває у державній власності за межами населених пунктів, у складі земель запасу.

7. Користувачі:

Комсомольська міська рада: 39800, Полтавська область, м. Комсомольськ, вул. Миру, 24, тел: +380 (5348) 21463, +380 (5348) 31944. Міський голова: Супрун Сергій Андрійович. Ділянка, прилегла до північної поли: ВАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», 39802, м. Комсомольськ, вул. Будівельників, 16, тел. +380 (5348) 75-900, факс 75-904. Голова правління: Лотоус Віктор Вікторович, головн. маркшейдер: Стоянов Андрій Анатолійович, тел. +380 (5348) 7-43-72, (+380) 067-53-26-820.

8. Охоронний договір:

Охоронний договір не укладено.

9. Функціональне використання:

Сучасне	Первісне	Інші (протягом часу існування об'єкта)
Пункт тріангуляції, дорога, охоронна зона гідрозахисного каналу відстійника-шламонакопичувача.	Насип над похованнями	Кладовище, пункт тріангуляції

10. Історичні дані про об'єкт:

Значний за розмірами насип споруджений в якості поховально-культової споруди з ґрунту над стародавніми похованнями. Найбільші з таких курганів влаштовувалися, з поступовим підсипанням, починаючи від доби енеоліту – раннього бронзового віку.

Вперше обстежувався О.Б. Супруненьком (зав. сектором Полтавського краєзнавчого музею) 1982 р. під час розвідок у складі експедиції Інституту археології АН УРСР «Славутич». У 1983 р. обстежувався ним же з метою укладання паспортної документації на цей об'єкт.

Через кілька років курган оглядався Г.М. Некрасовою (1986 р., молодший науковий співробітник Інституту археології АН УРСР, розвідки з укладання археологічної частини «Зводу пам'яток історії та культури» по Полтавській області), 1993 р. — О.Л. Бойченко (Полтавський загін НМІ України, археологічні розвідки), 2007 р. — О.Б. Супруненьком, К.М. Мироненком та О.В. Сидоренком (розвідки з підготовки археологічної частини «Зводу пам'яток історії та культури» по Полтавській області, Центр охорони та дослідження пам'яток археології управління культури Полтавської ОДА). Обстежувався у 2008 і 2010 рр. О.Б. Супруненьком з метою підготовки матеріалів до випуску частини тома «Зводу пам'яток історії та культури» по території Комсомольської міської ради та підготовки матеріалів до паспортизації цієї споруди (Полтавська археологічна експедиція Державного підприємства «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України).

Як засвідчили дані перших обстежень, у місцевого населення за пам'яткою закріпилася назва «Стогніївська могила», що походить від колишнього хутора Стогніївка другої половини XIX – початку XX ст.

У другій половині XX ст. на вершині насипу розміщений пункт тріангуляції 4 класу «Салівка».

З будівництвом об'єктів шламонакопичувача сучасного ТОВ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» (далі — ПГЗК) та дороги з бетонованим покриттям до с. Салівки на початку 1970-х рр., була здійснена спроба зруйнувати курган, що заважав спорудженню спрямованої ділянки шосе. Вона не увінчалася успіхом. У зв'язку з приїздом групи геодезистів і представника Українського Товариства охорони пам'яток історії та культури для перевірки факту руйнування кургану та пункту тріангуляції у 1974 р., спричинених будівництвом, пошкодження західної та південної піл були закидані

завезеним супіщаним ґрунтом, а насипу за одну ніч повернули округлу форму. Тоді ж на вершину кургану встановлено кілька кованих хрестів, перевезених з кладовища сусіднього, знесеного у 1960-х рр., с. Шведівка.

Згодом насип кургану напівкільцем з півдня був оточений полотном «бетонки» і своїм місцезнаходженням спричинив чимало автопригод. Саме завдяки своєму розташуванню поряд із автотрасою та її крутим поворотом, курган добре відомий жителям сусідніх сіл і власникам навколишніх дачних ділянок.

На сучасній топографічній карті М 1:100 000 см М 36-104 на насипу з відносною висотою 2 м знаходиться пункт тріангуляції третього порядку, зі значенням абсолютної висоти 71,3 м. На топографічній основі М 1:50 000 см останніх років міститься позначка лише абсолютної висоти 71,0 м.

У наукових звітах об'єкт носить назву «Курган I біля м. Комсомольська».

Археологічні розкопки не проводилися.

11. Відомості про сучасний стан об'єкта:

Розташування об'єкта і його роль в навколишньому середовищі	Споруджений на підвищенні другої тераси лівого берега р. Дніпра та другої-третьої терас правого берега його лівої притоки — р. Сухого Кобелячка, навпроти колишнього гирла останньої річки. До середини ХХ ст. насип був домінантою навколишнього прирічкового ландшафту. Через спотворення природних ландшафтоутворюючих чинників, у зв'язку з будівництвом обвалування шламонакопичувача, ділянки гідрозахисного каналу навколо цих величезних споруд, знесенням сусідніх сіл під час заповнення чаші Дніпродзержинського водосховища та насадженням лісу на пісках другої тераси, курган втратив первісне значення виразної форми історичного ландшафту. Проте, з будівництвом шосе, насип опинився на «вістрі уваги» мешканців міста і сусідніх сіл саме як археологічна пам'ятка, котра потребувала охорони. А відтак був збережений і залишився яскравим нагадуванням про віддалені історичні епохи в історії краю. На разі курган є об'єктом показу під час проведення екскурсій місцевих туристичних маршрутів, в тому числі до сс. Келеберди, Салівки, на Салівський і Шматківський гранітні кар'єри.
Ландшафт	Ландшафт місця розташування пам'ятки свого часу був рівнинний, степовий. Внаслідок новітніх втручань антропогенного характеру з півночі від насипу, за 70 м, зведений довгий насип обвалування шламонакопичувача висотою понад 50 м, з цього ж боку між курганом і насипом зведений гідрозахисний канал, а з півдня — бетоноване полотно автодороги. Курган, «затиснутий» між цими промисловими і транспортним об'єктами, залишився яскравим свідченням історичного минулого краю, реліктом історичного ландшафту, де збереглася давня степова рослинність і кілька кущів.
Опис об'єкта	Курган має правильну округлу форму, сегментоподібний перетин у профілі, природне задернування. З північного боку його схили крутіші (22-25°), з південного, західного та східного — пологіші, близько 18-20°. Висота кургану — 3,56 м, діаметр — 56 (захід – схід) x 41 (північ – південь) м. Насип з південного боку огинається шосе, поли незначно зруйновані під час будівництва дороги. На вершині розташований тріангуляційний знак 4-го класу у вигляді простої вишки на трьох опорах зі сталевих труб, з рештками обвалування в 0,3-0,5 м. У північно-західній та центральній час-

	тинах, край вершини насипу знаходяться три залізні хрести початку ХХ ст. Північна пола поросла кущами і деревами.
Перебудови, втрати й історичні нашарування	Пам'ятка у різні часи зазнавала руйнацій, зокрема, шляхом влаштування кладовища на вершині у кінці ХІХ – на початку ХХ ст.; під час спорудження обвалування пункту тріангуляції. Найбільші руйнування піл відбулися у 1974 р., після чого втрати насипу (до 20 відсотків площі) були відтворені місцевою шляхо-будівельною дільницею. Поли кургану з південного боку підрізані влаштуванням полотна шосе.
Наявність творів мистецтва	Твори мистецтва на території об'єкта (нерухомі), або ті, що надають зображення об'єкта, відсутні.
Опис території об'єкта	Курган займає пануюче підвищення другої тераси лівого берега р. Дніпро та другої-третьої терас правого берега р. Сухий Кобелячок, вищої ділянки надзаплави в окрузі. Його поверхня задернована. Насип з південного заходу, півдня і південного сходу огинається бетонованим полотном шосе, поли незначно підрізані спорудженням цієї дороги. На вершині — тріангуляційний знак, з рештками зорієнтованого за сторонами світу обвалування (5 х 5 м). Край вершини знаходяться три хрести ХХ ст. Північна пола поросла кущами і деревами, край західної — ростуть невеликі дерева і кущі лоху звичайного.
Загальна оцінка технічного стану об'єкта, дата, № акта технічного стану	Загальний стан пам'ятки в цілому — задовільний. Акт обстеження технічного стану від 18 жовтня 2012 р. додається.
Наявність інженерних мереж та інженерного обладнання	На вершині кургану знаходиться пункт тріангуляції 4-го класу. Поряд із територією пам'ятки прокладений з північного боку від насипу – за 1-3 м – телефонний кабель. За 14 м на північ від насипу пролягає траса гідрозахисного каналу шламонакопичувача ВАТ «Полтавський ГЗК» (ширина 8-10 м, глибина — до 4-5 м), за ним знаходиться насип обвалування відстійника. З півдня, південних заходу та сходу, поряд із краєм (полою) насипу влаштоване бетоноване полотно шосе.
Дата і № довідки про майнову цінність об'єкта, найменування організації, яка провела оцінку, вартість в гривнях	Майнова цінність не визначена.

12. Перелік складових (для комплексу (ансамблю), визначного місця):

--

13. Територія об'єкта:

Площа	Площа, яку займає курган, становить 0,1803 га.
Опис меж території об'єкта	Насип обмежується полами в радіусі 20,5-28 м від умовного центру — найвищої точки (сучасної вершини з пунктом тріангуляції). Сусідні землекористувачі: з півночі — обвідний канал ВАТ «Полтавський ГЗК», територія землевідводу зазначеного комбінату;

	з півдня — ділянка автотраси Комсомольськ – Салівка, що знаходиться на балансі Полтавського облавтодору; зі сходу та заходу — невеликі смуги земель запасу державної власності Комсомольської міської ради.
--	--

14. Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта:

Якості об'єкта, завдяки яким він набуває культурної цінності як пам'ятка	Курган «Стогніївська могила» має наукове історико-археологічне значення як стародавній некрополь племен доби енеоліту – бронзового віку. Насип, як релікт історичного ландшафту цієї спотвореної промисловою діяльністю людини території, є важливим засобом нагадування про зв'язок епох на території мікрорегіону, а також є об'єктом туризму. Для предмету охорони пам'ятки важливими є збереження всього масиву насипу і поверхневих ділянок його природного задержування, не допущення руйнування під час ремонту дороги та можливого прокладання комунікацій вздовж шосе.
---	--

15. Зони охорони пам'ятки:

Організація-розробник науково-проектної документації	Зона охорони споруди не визначена.
Дата розроблення науково-проектної документації	
Дата і номер документа про затвердження науково-проектної документації	
Короткий опис меж зон охорони із зазначенням площі кожної зони	Проект меж охоронної зони не затверджено. Рекомендована охоронна зона охоплює територію зі смугою навкруги краю піл кургану в межах 10 м, де не повинні проводитися ніякі земляні роботи.

16. Наявність науково-дослідної та науково-проектної документації на об'єкт:

Найменування документації	Рік розроблення	Автор (організація)	Місце зберігання, інв. №
Науковий звіт	1982	Супруненко О.Б.	Науковий архів ІА НАНУ (Інституту археології НАН України, м. Київ), фонд експ., 1982/38, спр. № 20416; НА Полтавського краєзнавчого музею, справа 04-136.
Паспорт	1983	Супруненко О.Б.	Робочий архів ЦОДПА управління культури Полтавської ОДА.
Науковий звіт	1986	Лугова Л.М., Мельникова І.С., Некрасова Г.М.	Науковий архів ІА НАНУ, м. Київ, фонд експ., 1986/306, № 24801; НА Центру охорони та досліджень пам'яток археології УК Полтав. ОДА, фонд експ., справи 15-15а.
Науковий звіт	1993	Бойченко О.Л.	Науковий архів Інституту археології НАН України; НА ЦОДПА УК ПОДА, фонд експ., спр. 34.

Науковий звіт	2007	Супруненко О.Б., Мироненко К.М., Сидоренко О.В.	Науковий архів ІА НАНУ, фонд експ., 2007; НА ЦОДПА, фонд експ., справа 496.
Науковий звіт	2008	Супруненко О.Б., Шерстюк В.В.	Науковий архів ІА НАНУ, фонд експ., 2008 р.; НА ЦОДПА, фонд експ., спр. 540.

17. Дослідницькі й реставраційні роботи на об'єкті:

Найменування робіт	Рік проведення	Замовник	Автор, проектна організація	Підрядна організація
Консервація (досипання піл)	1974	ВАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», Полтавська обл., м. Комсомольськ, вул. Будівельників, 16	Чернявський Г.Л.	Шляхова діляниця «Полтавського гірничо-збагачувального комбінату»
Археологічні розвідки	1982	Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, м.Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 19	Супруненко О.Б.	Експедиція «Славутич» Інституту археології Академії наук УРСР, сучасна адреса: м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 12
Археологічні розвідки	1986	Україн. т-во охорони пам'яток історії та культури, м.Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 19	Некрасова Г.М.	Інститут археології Академії наук УРСР, сучасна адреса: м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 12
Археологічні розвідки	1993	Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, м.Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 19	Бойченко О.Л.	Археологічна експедиція Національного музею історії України, м. Київ, вул. Володимирська, 2.
Археологічні розвідки	2007	Управління культури Полтавської ОДА, м. Полтава, вул. Жовтнева, 45	Супруненко О.Б., Мироненко К.М., Сидоренко О.В.	Центр охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської ОДА, м. Полтава, вул. Комсомольська, 37
Археологічні розвідки	2008	Управління культури Полтавської ОДА, м. Полтава, вул. Жовтнева, 45	Супруненко О.Б.	Центр охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської ОДА, м. Полтава, вул. Комсомольська, 37
Обміри, фотозйомка	2010	Центр охорони та досліджень пам'яток археології управ. культури Полтав. ОДА, м. Полтава, вул. Комсомольська, 37	Супруненко О.Б.	ДП «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України, м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 12

18. Основні джерела відомостей про об'єкт:

Археологічні матеріали	Знахідки з розвідок поблизу насипу кургану зберігаються у фондах Полтавського краєзнавчого музею.
Іконографічні матеріали	Іконографічні матеріали відсутні.
Архівні матеріали	1. Супруненко А.Б. Отчет о работе Полтавского отряда археологической экспедиции «Славутич» в зоне Днепродзержинского водохранилища в 1982 г. — Полтава, 1982 // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр.10. — Арк. 6 (Комсомольск-на-Днестре, курган 1). — Рис.2. 2. Паспорт. 1.3.1646-2.16.11. Курган «Стогніївська могила». Полтавська область, Кременчуцький район, Комсомольська міська рада, м.Комсомольськ-на-Дніпрі // Поточн. архів ЦОДПА. — 4 арк. 3. Луговая Л.Н., Мельникова И.С., Некрасова А.Н. Отчет об археологических исследованиях разведотряда Полтавского краеведческого музея в составе ЛСРЭ ИА АН УССР на территории Полтавской области в 1986 году // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр. 15-15а. — Арк. 56 (с.Карпівка, курган № 12). — Рис. 214. 3. Бойченко О.Л. Отчет об археологической разведке левого берега Днепродзержинского водохранилища (с.Солошино Кобелякского р-на, с.Келеберда Кременчугского р-на Полтавской области). — Київ, 1993 // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр. 34. — Арк. 15. — Рис 25. — Фото 20. 4. Супруненко О.Б., Мироненко К.М., Сидоренко О.В. Звіт про археологічні обстеження у пониззі Псла та в гирлі р.Сухий Кобелячок на території Кременчуцького району Полтавської області у вересні 2007 р. (розвідки по «Зводу пам'яток історії та культури») // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр. 496. — Арк. 36-37. — Рис. 52:32; 109. 5. Супруненко О.Б., Шерстюк В.В. Звіт про археологічні обстеження на території Комсомольської міської ради Полтавської області в 2008 р. (з підготовки «Зводу пам'яток історії та культури») // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр. 540. — Арк. 46. — Рис. 4:26.
Бібліографічні та картографічні матеріали	6. Карта: Генеральный штаб. — М-36-104. — Комсомольськ. — М 1:100 000. — Состояние местности на 1982 г. — Изд. 1983 г. 7. Атлас Днепродзержинского и Днепровского водохранилищ. М 1:50 000. — Киев: Киевская военно-топографическая фабрика, 2004. — С. 9. 8. Супруненко О.Б., Телегін Д.Я., Титова О.М. Із робіт експедиції «Славутич» на Середньому Дніпрі // Археологія. — Київ: Наукова думка, 1989. — № 2. — С. 132. — Рис. 1: 6. 9. Шерстюк В.В. Курган «Стогніївська могила» [Комсомольськ, м., околиці міста] // Звід пам'яток історії та культури України. Полтавська область: Комсомольська міська рада / Упорядн., наук. ред. Супруненко О.Б. — Київ-Полтава: Полтавський літератор, 2008. — С. 85. — № 62. 10. Супруненко О.Б., Шерстюк В.В. Пам'ятки археології пониззя Сухого Кобелячка на Полтавщині / Старожитності околиць Комсомольська. Частина VII. — Київ-Полтава: вид. ЦП НАНУ і УТОПК, ЦОДПА, 2009. — С. 84-85. — № 51.
Спогади	Колишнього головного маркшейдера «Полтавський ГЗК» Г.Л. Чернявського, генерального директора ВАТ «Біланівський ГЗК» А.О. Рикуса.

19. До паспорта додаються графічні матеріали та фотофіксація:

Найменування	Кількість	Дата виконання	Виконавець
Картосхема місцезнаходження кургану I «Стогніївська могила» (№ 62) й ін. пам'яток археології на території Комсомольської міської ради (основа: <i>Звід пам'яток історії та культури України. Полтавська область: Комсомольська міська рада. — Київ-Полтава: Полтав. літератор, 2008. — С. 14).</i>	1	2008	Менчинська Т.В., Тимошук А.І.
Комсомольськ, м., курган I «Стогніївська могила». План-схема розташування (основа: <i>Атлас Днепродзержинского и Днепровского водохранилищ. М 1:50 000. — Киев: Киев. воен.-топограф. фабрика, 2004).</i>	1	2010	Шерстюк В.В.
Комсомольськ, м. Курган I «Стогніївська могила» на космічному фотознімку (програма «Google Earth 5.2.1.1588»).	1	2010	Шерстюк В.В.
Комсомольськ, м., курган I «Стогніївська могила». Генеральний план.	1	2010	Менчинська Т.В., Супруненко О.Б.
Комсомольськ, м., курган I «Стогніївська могила». План насипу, із позначенням розроблюваної охоронної зони.	1	2010	Менчинська Т.В., Шерстюк В.В.
Комсомольськ, м., курган I «Стогніївська могила». Вигляд зі сходу.	1	1983	Радченко М.О.
Комсомольськ, м., курган I «Стогніївська могила». Насип кургану, зі сходу.	1	1986	Некрасова Г.М.
Комсомольськ, м., курган I «Стогніївська могила». Вигляд з південного сходу.	1	2010	Супруненко О.Б.

Паспорт склали:

Посада та назва організації	Спеціальність, кваліфікаційний рівень	Прізвище, ініціали	Підпис	Дата складання
Заступник директора ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України по Полтавській обл., заслужений працівник культури України	кандидат історичних наук, старший науковий співробітник	О.Б. Супруненко		10.11.2010
Науковий співробітник ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України	магістр історії	В.В. Шерстюк		10.11.2010

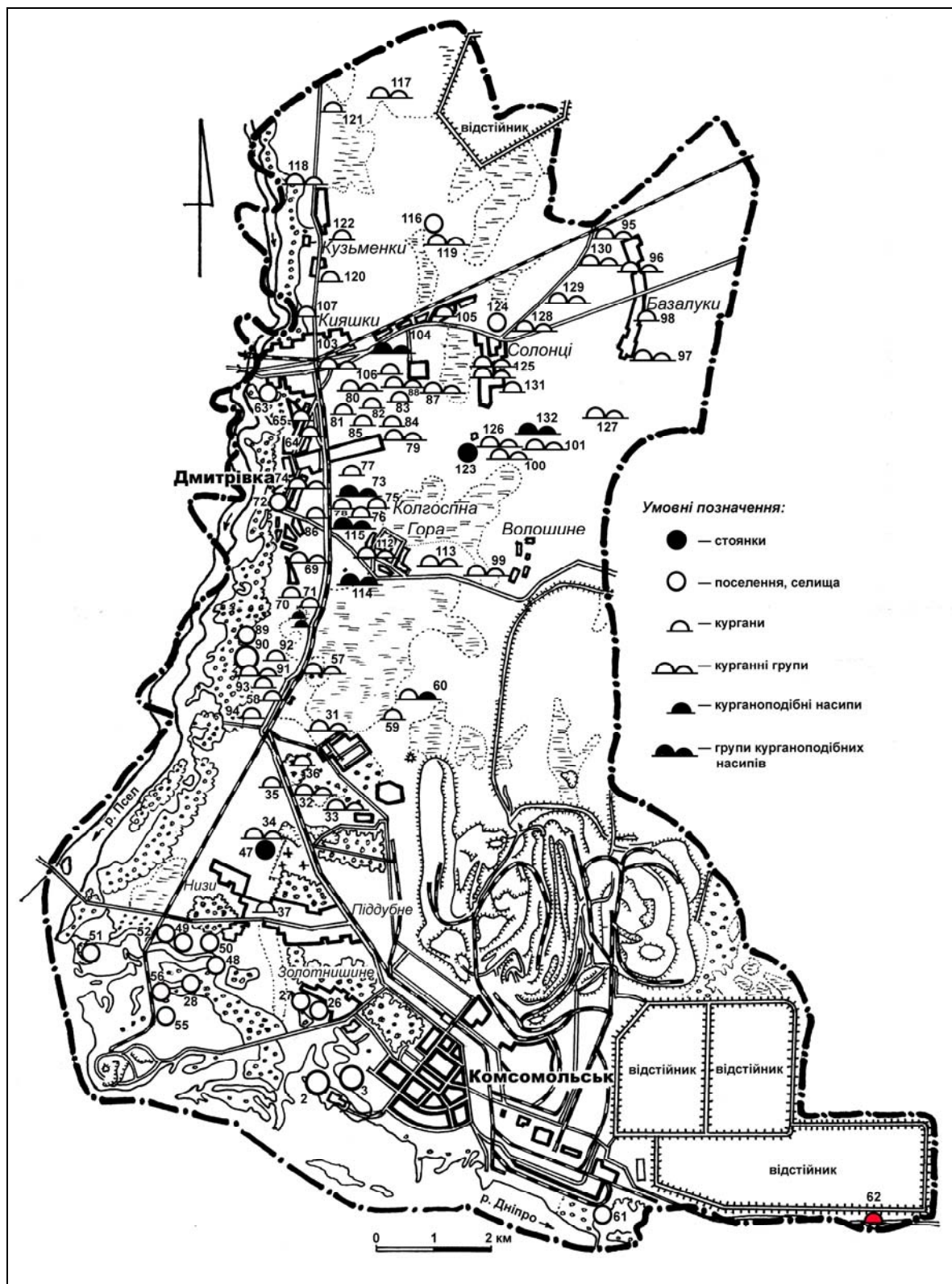
Керівник органу охорони культурної спадщини —
Начальник управління культури Полтавської облдержадміністрації

Г.І. Фасій

(ініціали, прізвище, підпис, печатка)

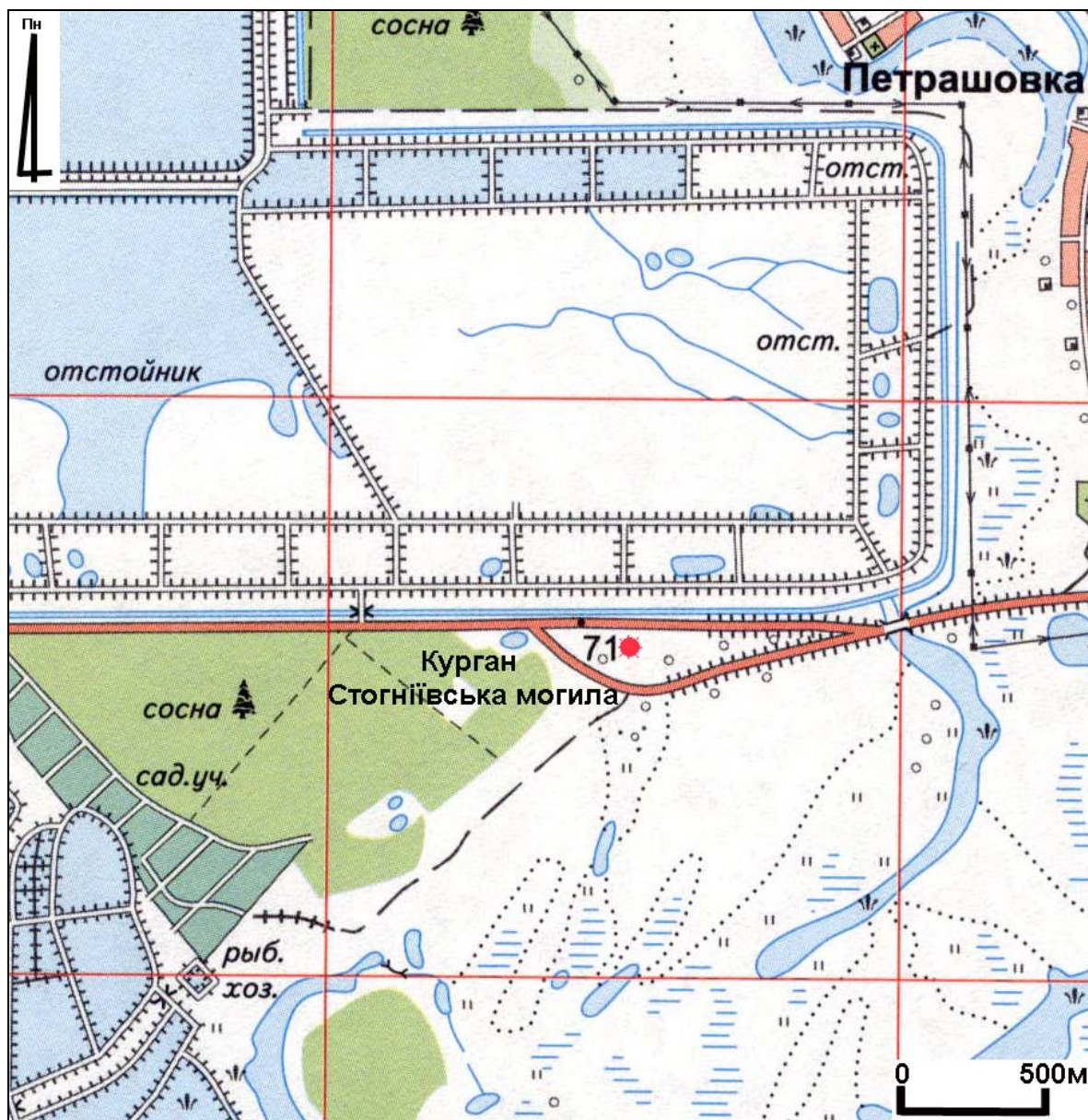

Ілюстрації

1. Картосхема місцезнаходження кургану I «Стогніївська могила» (№ 62) та інших пам'яток археології на території Комсомольської міської і Дмитрівської сільської рад
(основа: Звід пам'яток історії та культури України. Полтавська область: Комсомольська міська рада. — Київ-Полтава: Полтавський літератор, 2008. — С. 14).

2. Комсомольськ, м., курган I «Стогніївська могила».

План-схема розташування

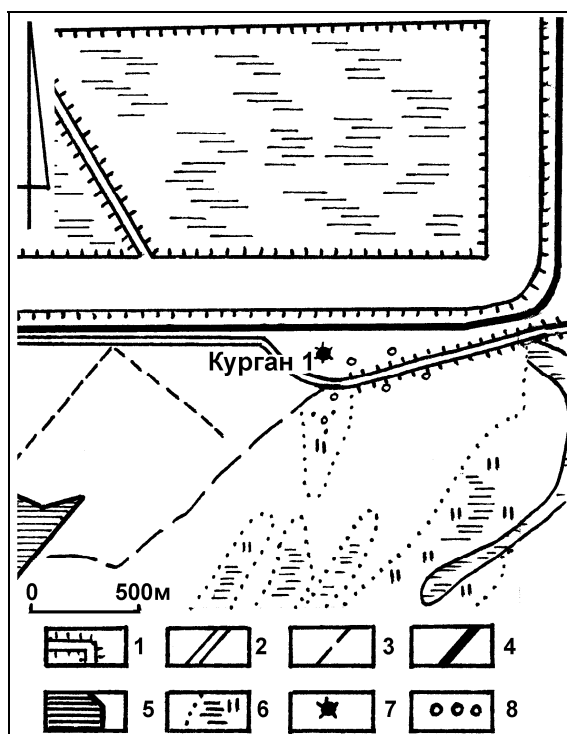
(основа: Атлас Днепро-дзержинського и Днепровського водохранилищ. М 1:50 000. — Киев: Киевська військово-топографічна фабрика, 2004).

3. Комсомольськ, м. Курган І «Стогніївська могила»
на космічному фотознімку (програма «Google Earth 5.2.1.1588»).

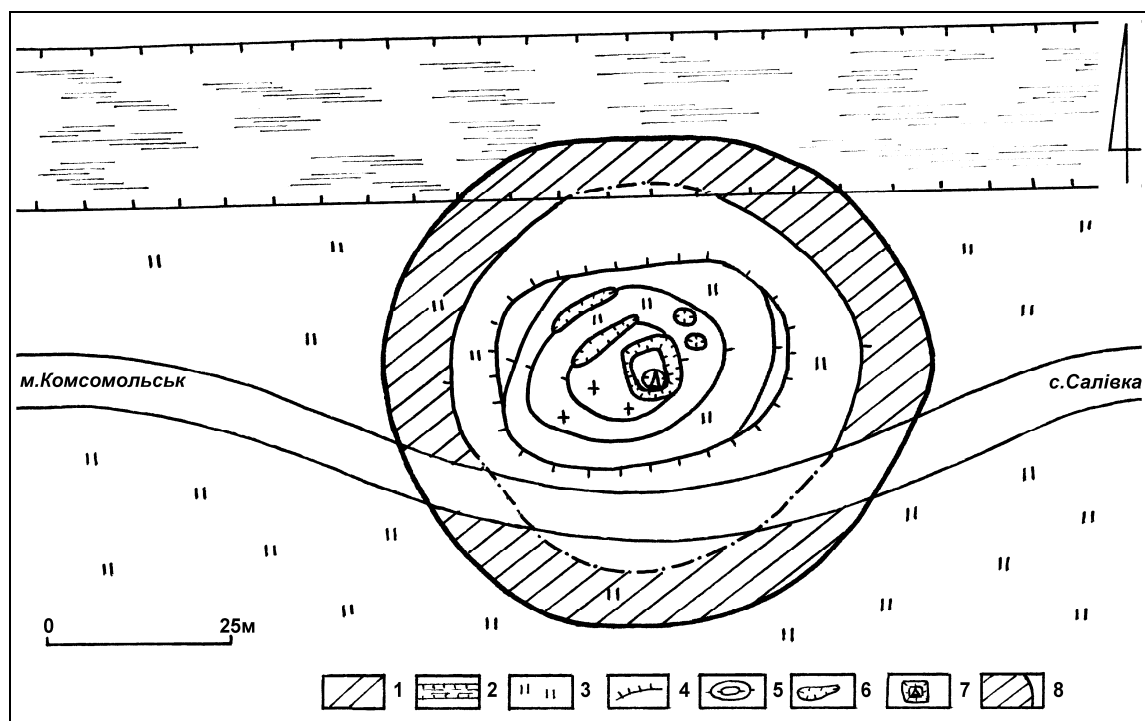

4. Комсомольськ, м., курган І «Стогніївська могила».

Генеральний план.

Умовні позначення: 1 – обвалування шламонакопичувача; 2 – дорога з твердим покриттям; 3 – ґрунтові дороги; 4 – канал; 5 – дачні масиви; 6 – луки, болота; 7 – курган; 8 – лісонасадження.

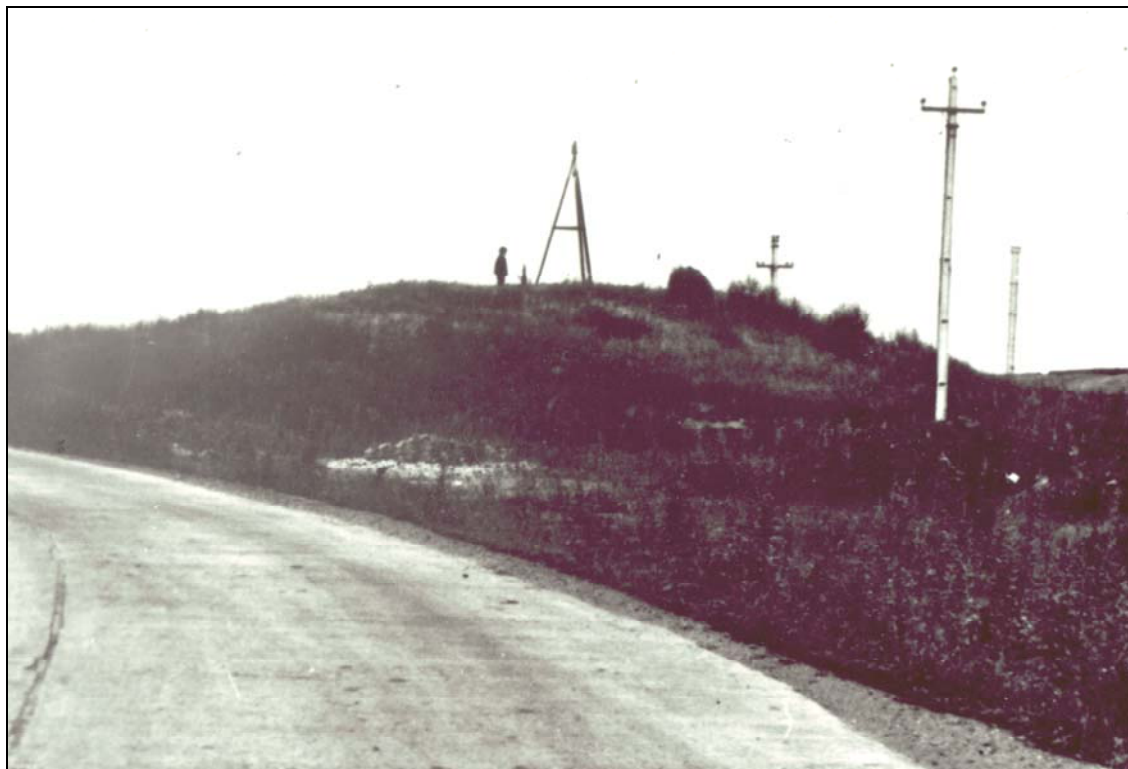

5. Комсомольськ, м., курган І «Стогніївська могила».

План насипу, із позначенням розроблюваної охоронної зони.

Умовні позначення: 1 – дорога з бетонним покриттям; 2 – канал; 3 – луки; 4 – обриви; 5 – курган; 6 – котловани ям; 7 – пункт тріангуляції і його обвалування; 8 – охоронна зона.

6. Комсомольськ, м., курган І «Стогніївська могила».
Вигляд зі сходу. 1983 р.

7. Комсомольськ, м., курган І «Стогніївська могила».
Насип кургану, зі сходу. 1986 р.

8. Комсомольськ, м., курган І «Стогніївська могила».
Вигляд з *південного сходу*. 2010 р.